

Sterne i el shandisme

L'apunt

Laurence Sterne (1713-1768) va ser un escriptor i sacerdot, fill d'un militar. Va patir tuberculosi, la seva dona tenia una malaltia mental i se'ls va morir una filla adolescent. De les novel·les que va escriure, destaquen *A political romance*, *A sentimental journey through France and Italy* i especialment sobretot *Tristram Shandy*, una sàtira que li valgué el reconeixement de tots els cercles intel·lectuals.

Reportatge

Estem en l'any del tercer centenari del naixement de Laurence Sterne, considerat el predecessor de la literatura hipertextual i un membre indiscutible del cànon anglès

La Sociedad de Amigos de Laurence Sterne es reuneix en un restaurant dels afores de Barcelona cada 24 de novembre per celebrar el naixement de l'escriptor britànic. Un dels membres destacats d'aquesta societat és l'escriptor Enrique Vila-Matas, que sempre ha reivindicat el valor i la influència d'aquest autor. La trobada del novembre passat va ser especialment rellevant perquè es commemoraven els 300 anys del naixement de Sterne. Des del novembre i fins al juny d'aquest any, tot d'actes i activitats se celebren a Coxwold (Yorkshire), a la Shandy Hall, la casa convertida en museu on Sterne va escriure la seva obra més important: *Vida i opinions de Tristram Shandy, home de llinatge*.

Aquesta gran novel·la consta de nou volums que es van anar editant al llarg dels anys. Fou un gran èxit editorial, però de seguida va suscitar passions contràries: o bé agradava amb vehemència o bé es detestava amb furor. Samuel Johnson, contemporani de Sterne i una figura important del segle XVIII anglès, va sentenciar: "Res extravagant sobreviu i *Tristram Shandy* no ho farà." En això es va equivocar de ple. Ara bé, Sterne patia especialment aquestes crítiques, perquè tenien una connotació moral: trobaven escandalós que aquesta novel·la fos obra d'un canonge.

La novel·la relata la vida de Tristram Shandy. La narració comença abans del naixement del protagonista, en els orígens atzarosos de la seva concepció, i quan el narrador comença a explicar-ho, de seguida li ve al cap una altra història que s'hi relaciona, i d'aquesta una altra, i l'heroi del llibre és oblidat durant desenes de pàgines, mentre el relat es va omplint d'anècdotes i nimietats, en un joc inacabable que va i ve, perdent i recuperant el fil de la història. Amb aquest estil subversiu, sorprenent i ple de seducció —que serà anomenat shandisme—, Sterne crea en el lector la il·lusió d'una literatura transparent, feta d'una llengua

oral que, a cau d'orella i amb una gran dosi d'humor, li parla d'això i d'allò.

Ara bé, aquesta il·lusió només es pot aconseguir a través d'un esforç extraordinari, d'un art portat a les últimes conseqüències. Sterne admirava Rabelais, Cervantes i Jonathan Swift. S'emmirallava en ells: la seva obra és hereva d'aquest humor i digressió constant. Encara que ens parla de la quotidianitat més immediata, la mirada es fixa en l'excentricitat que tota vida conté. La narració, feta de plecs i replecs, va fluint i reflectint cada canvi d'humor, cada impuls i caprici, i aconsegueix així radiografiar el caos que regna en l'ànima humana.

La biografia més personal

Sterne era fill d'un militar anglès destinat a Tipperary. Els primers anys de la seva vida anava seguint el seu pare en les campanyes de l'exèrcit. El pare va morir a les Índies Occidentals i, gràcies al seu oncle, va entrar al Jesus College de Cambridge i hi estudià filosofia i humanitats. A vint-i-cinc anys s'ordenà sacerdot i aconseguí una vicaria en un llogaret de Yorkshire. Va tenir una salut precària, emmalaltí jove de tuberculosi. A més, el seu matrimoni no fou un matrimoni feliç: la seva dona tenia una malaltia mental i se li morí una filla ben jove.

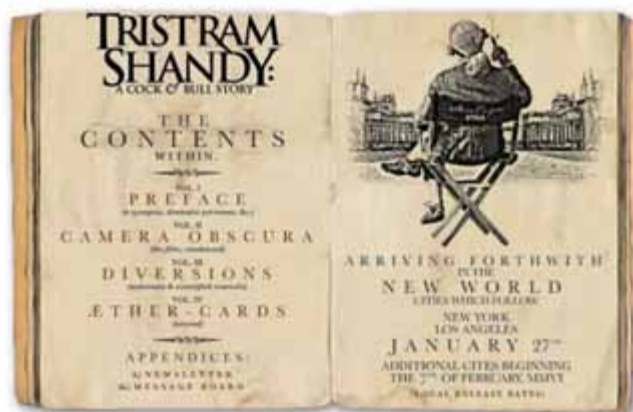
Va començar a escriure tard, a quaranta-sis anys, però amb una escriptura lliure de les ingenuïtats del principiant. L'èxit dels dos primers volums de *Tristram Shandy* va ser immediat i li va canviar la vida. A partir

d'aleshores, va passar llargues temporades a Londres, va viatjar a París, on se li féu una gran rebuda, i passà un parell d'anys vivint en diverses ciutats franceses, sempre amenaçat per la malaltia. Quan retornà a Anglaterra, va reprendre la publicació de *Tristram Shandy*. En aquell moment, va conèixer Eliza Draper, de qui s'enamorà profundament —una dona de qui també es va enamorar Diderot—, i en va ser amant un temps. Encara va fer un viatge més, a França i a Itàlia, d'on sorgirà l'obra *Viatge sentimental*, i en la qual fa aparèixer Eliza. Després de passar un hivern a Nàpols, retornarà a Anglaterra molt malalt i publicarà l'últim volum de *Tristram Shandy*. Un any després, a cinquanta-cinc anys, mor.

El cavaller Tristram Shandy

Pel lector mitjà d'avui dia, habituat a les formes romàntiques i realistes del segle XIX, l'estil i el tema d'aquesta obra pot desconcertar-lo. I és que la narració avança, s'atura i recula constantment, tan aviat sembla una novel·la com un assaig, s'hi troba entremig un conte, dibuixos, citacions... Ara bé, el to i el ritme de lectura són molt agradables. La manera com

s'adreça al lector sempre és persuasiva i respectuosa: "Fa tant de temps que el lector d'aquesta obra rapsòdica ha estat separat de la llevadora, que ja és hora que li'n tornem a parlar..." No deixa de sorprendre amb quina destresa tan refinada pot aconseguir aquesta senzillesa. I precisament per la digressió constant pot ser que se'ns escapi la burla soterrada cap al món il·lustrat.

Diàleg entre la novel·la i la filosofia

De fet, aquesta obra és un gran diàleg entre la novel·la i la filosofia. L'antiheroi Tristram satiritza els models de pensament clàssics i moderns, el pensar deductiu i les tesis del filòsof John Locke, en aquell moment en voga, sobre l'associació d'idees. Però és més que això.

A força d'omplir la seva obra d'apartats, de digressions, d'interrupcions constants, puntuacions estranyes, cites en llatí i francès, Sterne mostra la insondable vastitud de tot allò humà, la incalculable diversitat de tons de veu, de maneres de caminar, de nasos, de bosses, de parts, de fortificacions... En aquest excés hi ha la defensa de la singularitat i de la complexitat humana. I l'excés, com diu William Blake, condueix al palau de la saviesa. El text efectivament té aquell to serè que emana dels escrits dels savis.

Tots els personatges que poblen la novel·la són entranyables: des del capellà Yorick –inspirat en el Yorick bufó de qui Hamlet troba la calavera i *alter ego* del mateix Sterne–, passant pel pare lletraferit, la mare neuròtica i, especialment, l'oncle Toby i el seu criat Trim, exmilitars i figures peculiaríssimes, que sembla que només sentin interès per les fortificacions.

Aquest oncle Toby acaba tenint al llarg de la novel·la un cert protagonisme. És el personatge més bonhomí i humà de tots, les seves dèries absurdes i el seu estimat món castrense acaben despertant un sentiment de fraternitat en el lector.

L'episodi en el qual l'oncle atrapa una mosca que l'havia estat empipant durant tot un dinar queda gravat en la ment del lector, i simbolitza molt bé el tarannà de l'oncle: "–Au, vés. No et faré res. No et tocaré ni un pèl del cap. Vés –que diu, obrint la finestra i obrint la mà, mentre parlava, perquè s'escapés–; vés, infeliç, vés-te'n en pau, quin mal vols que et faci? El món és prou gran i hi cabem tots dos."

Al costat d'aquest humor i aquest bon to, al costat d'aquesta afabilitat constant, Sterne també sap parlar-nos de les ombres i els abismes que enfosqueixen tota vida. Per exemple, quan el pare ha de parlar del seu fill

mort –el qui era el germà gran de Tristram–, senzillament no en parla, sembla que estigui a punt de fer-ho però no pot, i en aquell silenci veiem, a contrallum de l'humor, tota la tristesa i malenconia del món. A les seves cartes Sterne comenta que és conscient que l'esperit del shandisme és el seu cavall de batalla, que aquest humor és la seva defensa, el castell des del qual es protegeix contra el que denomina "les debilitats de l'existència".

Contra la il·lustració

Enmig del gran racionalisme del segle XVIII en el qual totes les branques de la ciència estaven investigant acarnissadament el perquè de totes les coses de manera que tot fos explicable i calculable, Laurence Sterne, amarat d'aquest esperit, porta també la raó literària a l'extrem, però fins a fer-la desbocar. Cada cosa, cada detall, tota la complexitat vital i les múltiples diversificacions de cada tema són escrutats per ell amb el mateix afany amb què el coneixement il·lustrat vol esgotar totes les fonts. Amb aquest objectiu, el text es torna exagerat, caòtic, genial. Aquest excés de voler saber fins al final provoca la implosió de les coses i les situacions, tot es divideix, es ramifica, es multiplica, i la novel·la mateixa mostra en la seva pròpia forma el fracàs de l'empresa il·lustrada.

Continuaran aquesta tradició obres com *Jacques el fatalista*, de Diderot, *Bouvard i Pecuchet*, de Flaubert, i *Els papers pòstums del Club de Pickwick*, de Dickens. Escriptors del XX, especialment James Joyce, però també Virginia Woolf, Samuel Beckett, Julio Cortázar i Jorge Luis Borges, han remarcat la influència d'aquesta obra, així com Enrique Vila-Matas i Javier Marías –que és el traductor al castellà.

L'obra de Sterne en català

La traducció en català de *Vida i opinions de Tristram Shandy* no arriba fins al 1993, en una magnífica i intel·ligent versió de Joaquim Mallafré publicada per Proa a la col·lecció *A tot vent*, de la qual se'n faran dues reimpressions, la darrera el 2003. La primera traducció de *Viatge sentimental*, en canvi, va arribar ben aviat, a començaments del segle XX, amb traducció i pròleg de Manuel Vallvé, editat a l'Avenç el 1912. N'hi haurà una segona el 1934 feta per Josep J. Margaret publicada per la Llibreria Catalonia. I disposem encara d'una tercera versió, traduïda per Joaquim Mallafré i publicada el 1996 a Destino, que conté, a més, un magnífic pròleg de Virginia Woolf. De Laurence Sterne també hi ha publicats els sermons que feia a la vicaria de York i la seva correspondència, dels quals no tenim cap versió catalana.

Lessing, el poeta alemany del segle XVIII, sentia tanta passió i devoció per l'escriptor irlandès que, quan es va assabentar de la mort prematura de Sterne, va sentenciar: "Hauria donat deu anys de la meua vida si amb això hagués pogut allargar la de Sterne." Però potser l'elogi més valuós fou el de Nietzsche, que va declarar que Laurence Sterne era "l'escriptor més lliure de tots els temps". *